

حوزه‌های جدید در پژوهش نسخه‌های خطی

■ دکتر رضا خانی پور

مدیر کل پردازش سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران

نسخه‌های خطی بر اساس نیازهای امروزی و شکل دادن به آموزش‌های سنتی و بعضاً ناکارآمد در این عرصه؛

۵. تعامل و ارتباط خلاق گنجینه‌داران و کتابداران نسل گذشته با کتابداران و کاربران جدید این حوزه؛

۶. لزوم ایجاد صبر، حوصله و استقامت و نیز احساس نیاز به کسب تجربه توسط پژوهشگران جوان در خصوص موضوعات متنوع کتب خطی؛

۷. فرآیند شناسایی، مجموعه‌سازی، ابتیاع و کارشناسی نسخه‌های خطی از منظرهای گوناگون نسخه‌شناسی و کتاب‌شناسی و رفع معضلات موجود در این زمینه‌ها؛

۸. پردازش و فهرست‌نویسی سنتی و نوین آثار خطی و مقایسه آنها با یکدیگر از وجوه مختلف در ذخیره و بازیابی اطلاعات؛

۹. تمایزات خاص کتب خطی با مواد چاپی و دیجیتالی

کشور ایران در ردیف مهم‌ترین کشورهایی است که گنجینه‌های گرانبه‌ای میراث مکتوب به‌ویژه نسخه‌های خطی دارند. گنجینه‌های ارزشمند کتب خطی در جای جای این مرز و بوم ارزشی ملی و بین‌المللی دارند. امروزه بیش از هر زمان دیگر پرداختن به موضوعات اصلی پژوهش در متن این کتاب‌ها از جمله مقابله، تصحیح، تحقیق و ترجمه، نیز موضوعات پیرامونی آنها از جمله: تدوین علم، ثبت و تحلیل شرح حال بزرگان، مکاتب هنری متجلی در نسخه‌شناسی کتب خطی، سازماندهی و فهرست‌نویسی آثار و نظایر آنها ضروری به‌نظر می‌رسد. در شرایطی که کشورهای شمال و پژوهشگران ایشان به نحوی شایسته از هویت علمی و فرهنگی‌شان پشتیبانی می‌کنند و آنها را توسعه می‌دهند و به سایر کشورها صادر و ارائه می‌دهند، چرا کشوری چون ایران که دارای ظرفیت‌های فراوان و بستری‌هایی چنین ارزشمند و شایسته است در معرفی ملی و بین‌المللی آثار و انجام پژوهش‌های نظام‌مند در این حوزه جایگاه واقعی خود را نیافته است؟

کشور ایران در ردیف مهم‌ترین کشورهایی است که گنجینه‌های گرانبه‌ای میراث مکتوب به‌ویژه نسخه‌های خطی دارند

به نظر می‌رسد با وجود تحقیقات ارزنده در موضوعات فوق‌الذکر، جامعیت این عرصه در حوزه‌های گوناگون، پژوهش‌هایی نوین، روشمند، عمیق و در عین حال کاربردی با تکیه بر فناوری‌های می‌تواند. برخی موضوعات پیشنهادی که انجام آنها کمک زیادی به حفظ، نگهداری و اشاعه این آثار ارزشمند می‌کند در ادامه مطرح می‌شود:

۱. استفاده از فناوری‌های نوین در ارائه نسخه‌های خطی با اشکال مختلف در سطح ملی و بین‌المللی که در اینگونه پژوهش‌ها رابطه میان آثار کهن ارزشمند و دستاوردهای امروزی برقرار خواهد شد؛
۲. ارزیابی و سنجش بسترها، ظرفیت‌ها و موجودیت‌هایمان در عرصه نسخه‌های خطی و مقایسه آن با سطح قابل قبول جهانی، استفاده از تجارب دیگران و بومی‌سازی آنها؛
۳. لزوم ایجاد ارتباط و آشنایی عمیق‌تر و بیشتر پژوهشگران - به‌ویژه جوانان - با پیشینه پرر بار فرهنگی و تاریخی به‌وسیله نسخه‌های خطی؛ چه بسا در صورت تحقق این امر نگاه‌ها در خصوص تاریخ علم ایرانی و جهانی دگرگون خواهد شد؛
۴. آموزش‌های متحول‌شده، نظام‌مند و کارآمد در حوزه

امروزه بیش از هر
زمان دیگر پرداختن
به موضوعات اصلی
پژوهش در متن این
کتاب و نیز موضوعات
پیرامونی آنها ضروری
به نظر می‌رسد

۱۸. ارزش‌های بالقوه و ذاتی حوزه نسخ خطی کشور، ارزیابی ظرفیت‌های موجود و رابطه آن با سطح زیرساخت‌های علمی و فنی فعلی در این عرصه؛
۱۹. بررسی علل و عوامل کم‌توجهی یا بی‌مهری و غرابت نسل جوان پژوهشگر نسبت به آثار ارزشمند گذشتگان این مرز و بوم و یافتن راه‌حل برای از میان برداشتن شکاف‌های موجود؛
۲۰. بررسی مشکلات آموزشی در حوزه فهرست‌نویسی نسخه‌های خطی و تدوین دستورالعمل‌ها و روش‌هایی جدید که منطبق بر خواست‌ها و نیازهای جامعه تخصصی کشور در موضوعات گوناگون باشد؛
۲۱. سواد اطلاعاتی و نقش آن در استفاده از نسخه‌های خطی؛ بدین معنی که مواد اطلاعاتی و ارتباطاتی و الکترونیکی باید در مورد میراث مکتوب کهن نیز ارزیابی شود و راهکارهای نوین و نوظهورهای فنی می‌تواند تأثیر بسزایی در گسترش و تعمیم نسخه‌های خطی داشته باشد؛
۲۲. اهمیت و نقش آموزش کتابداران در استفاده همه‌جانبه از نسخ خطی و ارزیابی تأثیرات آن در کاربران نهایی؛
۲۳. فهرست‌نویسی نسخ خطی کتابخانه ملی بر اساس استانداردهای نوین (مارک).
- اینها تنها تعدادی اندک از خیل موضوعاتی است که می‌توان در آنها پژوهش‌هایی صورت داد. ان‌شاءالله که انجام پژوهش‌ها در موضوعات پیش‌گفته - با بهره‌گیری از تجارب استادان و پیش‌کسوتان این حوزه - بخشی از نیازها و مشکلات ما را تأمین کند. باید بدانیم که پیشینه و بضاعت کشورمان در زمینه نسخ خطی حاکی از غنایی منحصر به فرد است؛ لذا حیث است که جایگاهمان در میان کشورهای جهان وضعیت کنونی باشد.
۱۰. بررسی نقاط قوت و ضعف هر کدام در اموری همچون ذخیره، پردازش و بازیابی اطلاعات، اطلاع‌رسانی و جز آن؛
۱۰. ارائه محتوای کتب خطی به اشکال و صور مختلف با بهره‌گیری از دستاوردهای مهم و نوین عرصه اطلاعات و ارتباطات در سطوح ملی و فراملی؛
۱۱. سطح دسترس‌پذیری جامعه پژوهشگران و کاربران حوزه نسخه‌های خطی به اطلاعات مرتبط مورد نیازشان و ارزیابی آن و مقایسه این دسترس‌پذیری با وضعیت کشورهای پیشرفته؛
۱۲. مدیریت دانش در حوزه نسخه‌های خطی در کتابخانه‌ها و مراکز علمی فرهنگی ایران و ارزیابی نقاط قوت و ضعف در مقایسه با کشورهایی که از مدیریت دانش و کنترل اطلاعات بهینه‌ای برخوردارند؛
۱۳. بررسی وضعیت اطلاع‌رسانی و خدمات‌دهی کتابخانه‌های مهم دارای نسخه‌های خطی در سطوح کاربران داخلی و خارجی و ارائه راهکارهایی در جهت ارتقاء کمی و کیفی وضعیت موجود؛
۱۴. ارتقاء سطح تولید دانش و اطلاعات فنی - تخصصی در حوزه نسخه‌شناسی و کتاب‌شناسی نسخ خطی؛
۱۵. مسئله اشتراک اطلاعات منابع خطی در سطوح ملی و بین‌المللی؛
۱۶. میزان مصرف اطلاعات در زمینه نسخ خطی توسط پژوهشگران و تأثیر آن بر روند جاری پژوهش‌های کشور در موضوعات گوناگون؛
۱۷. رفتارهای اطلاع‌یابی و نیازهای اطلاعاتی در حوزه نسخه‌های خطی و پژوهشگران آن در سطوح مختلف و ارزیابی تغییرات آنها در گذشته و حال؛